

Jövőre, veled – ugyanitt?

Gál Ferenc (szerk.):
Taksonyi beszélgetések a pedagógiáról

A Magyar Pedagógiai Társaság 1994 óta hagyományosan minden évben megszervezi a nyári hónapokban több napos Staféta táborát, melyben a résztvevők éppen a szakmai programok számossága és sokfélesége miatt érezhetik magukat egy pedagógiai, neveléstudományi „luxus wellness” nyaraláson. Lélegzetelállító élmény az oktatás-nevelés minden területének, szintjének, történetiségének egy-egy szeletével megismerkedni, oda bepillantást kapni a Társaság nagyon színes tagságának segítségével. A Szerző van olyan szerencsés, hogy több alkalommal is részt vett ezekben a táborokban, és személy szerint nem tudja eldönteni, hogy az igen változatos műfajú (előadás, workshop, vitafórum, akadályverseny, kirándulás stb.) szakmai programok, vagy az azokat követő, szabadidős diskurzusok jelennek nagyobb vonzerőt – valószínűleg így együtt. Ahogyan a szerkesztő, *Gál Ferenc* is említi, a 2020-2021-es tábor – melynek tulajdonsága egyébként, hogy minden évben máshová vándorol – „beragadt” Taksonyba, annak otthonossága, szíves vendéglátása és békéje okán. A két tábor tematikája (2020-ban: *Van még remény* – értsük ezt bárhogyan is –, 2021-ben: *Méltányosság minden tekintetben*) ugyan eltért, de az ott elhangzott és e kötetben megjelenő előadásoknak mégis találni igen fontos, közös jellemzőit:

- jövőbe mutató trendek
- helyzet- és problémakezelések alternatívái
- társadalmisítási folyamatok
- személyközpontúság – út a személyes szükségleteken keresztül
- közös felelősségek
- aktív bevonás

– visszatekintés – a jelenlegi helyzetek és állapotok megértése

A könyvben megjelenő 13 szerző 12 írásában tetten érhetők ezek a progresszív irányok. Némelyik az itt és most (sajnos leginkább szomorú) helyzetére reflektál, és kínál olyan utakat, alternatívákat, melyek korszerűek, szakmaiak, és e globálisan összefonódó világban más területeken okos, felelős vezetők és társadalmak már alkalmazzák is őket. Más írások hidat teremtenek; rámutatnak, hogy a múlt és a jelen között van folyamatosság, miként arra is, miért és hogyan van. Több esetben megnyugtatóan láttatva, hogy időtől, hitektől és kultúráktól függetlenül, a nevelés-oktatás területét egyaránt meghatározza a ma oly fájón hiányzó viszony és szemlélet: a gyermekek mindenk felett álló érdeke.

Négy ilyen tematikus pontot kiemelnék. Öröm azokat a tanulmányokat olvasni, melyek témájuknál fogva hangsúlyozzák a *társadalmisítás folyamatait* – és nem csak, mert az oktatás közös ügyünk, hanem mert másként nem megy; mindnyájunk felismerései, belátásai, és értő együttműködése kell a szükséges változások bevezetéséhez és fenntartható működtetéséhez. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a *személyes szükségleteket* mint origót a pedagógiai ellátások biztosításában – sajnos sokkal többször esik róla szó, mint ahányszor valóban alkalmazzák is. Az *aktív bevonás* a fenti két elv (társadalmisítás, személyes szükségletek figyelembevétele) érvényesülésekor teljesül. Mindez tehát egyrészt hatékonysági szempontból is megkerülhetetlen, másfelől ilyen módon nem csupán hangzatos kifejezések maradnak, hanem a bevonódással motivációnkat jelentősen

meghatározó élménnyé válik a *közös felelősség*.

Ahogy a személyes alkalommal, most is azt a megoldást választom, hogy leginkább hagyom az írásokat, beszéljenek önmagukért. A citált részleteket – és az esetlegesen hozzájuk fűzött narratívát – természetesen az én döntéseim határozzák meg, de remélem, mindezek csak kedvet csinálnak az olvasáshoz – akár úgy, hogy vitába szálljanak velem.

Hudecz Ferenc írása azonnal a kollektív felelősségeinkre és lehetőségeinkre hívja fel a figyelmet. A nemzetközi *Millenium* projektet ismerteti (mely céljául a szervezők a globális világ állapotának, jelenségeinek és jellemző kihívásainak felmérését tűzték ki). Ezen projekten belül belül a *State of Future* (SOFI) program feladata pedig az, hogy 1997-től kezdve tíz évente elvégezze ezt a felmérést, kifejezetten a meghatározott 28 indikátor alapján, és adjon egy helyzetképet, mely lehetőséget ad elemzésre, tervezésre (lehetséges trendek megállapítására) – és a felelőségekkel, feladatokkal való szembesülésre is.

Hogy pontosan értsük, mennyire húsba vágóan érintettek vagyunk mind, néhány példa az indikátorok közül: (1) klíma, környezet, (2) környezetszennyezés, biodiverzitás, (3) élelmezés, (4) népesedés, (5) egészség, (6) öregedés, (7) betegségek, (8) digitalizáció, (9) egyenlőtlen gazdasági fejlődés, szegénység, (10) migráció, (11) korrupció. E felvetett kérdések közös sajátosságai, hogy összetett problémák, nem megoldhatók egyféle közös tudással – azaz nincsenek helyi, tudományterületi, vagy nemzeti „magánügyek” –, a lokális sajátosságokkal is kell számolni. A megoldás kulcsa tehát az interdiszciplinaritás, kölcsönös megértés és belátás, csapatmunka. Írását *Kennel* professzor 2008-as gondolataival zárja: „Gondolkozz globálisan, értékelj regionálisan, és cselekedj helyben! [...] Világossá kell tennünk, hogy mind a három szintnek saját belső logikája van. Szavaival élve, a közös célunk, hogy olyan polgárokat, állampolgárokat neveljünk, akik tisztában vannak a teljes, globális felelősségükkel.”

Környei László a közoktatás múltját felidézve kínál egyfajta magyarázatot arra, hogy miért ilyen az oktatásunk jelene, és mit kellene megértenünk, hogy e szolgáltatórendszer a sikeres jövőhöz legyen képes hozzájárulni. Az oktatáspolitikai gondolkodás mérföldköveiként említi többek között az atombomba ledobását – mely elmondhatatlanul szomorú apropója volt a természettudományokra irányuló fókusznak –, a szputnyiksokkot, és a Magyarország szempontjából jelentős fordulatot tartalmazó 1978-as tantervi fordulatot. A tantervek mellett megemlíti a tükröt, melyet a PISA mérések tartottak (és tartanak) az oktatási rendszerünknek: az elméleti tudás és a gyakorlati alkalmazás kompetenciája, képessége stb. között óriási különbség van Magyarországon, és említi a 2001-ben induló, azóta is egyedinek számító, évente ismételt Országos Kompetenciamérést. Összegző megállapítása, hogy az oktatásról való gondolkodás logikája változott meg, a magyar rendszer (sem) alkalmazkodott ehhez. Azért jár tévúton hazánkban még az adott változások iránt érzékeny oktatástartalmi szabályozás is, mert alapvetően mindig a tantervi szabályozásban gondolkodik.

Knausz Imre a nevelés, műveltség célját, funkcióját gondolja végig, illetve azt, hogy az oktatási rendszer, az iskola mennyiben képes ezeket hatékonyan megvalósítani. Különösen figyelemreméltó az a pont, ahol a kérdés már valójában úgy fogalmazható meg, *egyáltalán* mit is csinál, hogyan lát-szik mindezekről gondolkodni az iskola, emlékszik-e még az eredeti célokra. Felismeri-e, hogy a világ, a gyermekek változásával szükségszerűen kell a módszereknek, megközelítéseknek is változniuk? A válasz – sejthetően – az, hogy nem. A szerző állításai: (1) az iskola egy olyan szervezet, amely a tanulók jelentős részét elzárja a műveltségtől, (2) ez baj, (3) lehet ezen változtatni, de nem fogunk ezen változtatni mégsem, mert nem látja ennek a feltételeit jelenleg. Néhány önkényesen kiválasztott gondolat a szerző írásából: az iskola büntető-jutalmazó nevelési fel-fogásában eszközzé silányulnak a világot

egyébként érthetővé tevő fontos tudások (lásd: „...hogy megtanulják a gyerekek, hol lakik a magyarok Istene...”), a műveltség gyakorlati jelentősége az, hogy általa közösséget tudunk alkotni, közös nyelvet beszélhetünk, és felelős döntésekre képes állampolgárokká válva képesek lehetünk demokratikusan is élni. Az egyik legvonzóbb mondata: „Szabadítsuk fel magunkat a »checklist-gondolkodás« alól, szerintem semmi sincs a tantervben, ami nélkülözhetetlen lenne. [...] Van egy konkrét gyerekcsoport, és azzal kell valamit kezdeni.”

Az elmúlt egy évben felszínre tört, igen kiélezett helyzetében és állapotában az oktatásnak tűnik különösen értékesnek Nagy Péter Tibor elemzése, mely az oktatáspolitikát (illetve amit annak nevezhetünk, de talán pontosabb így: az oktatási rendszerbe történt beavatkozásokat) a belőlük kiolvasható kormányzati célokkal veti össze. Alapvetően három fő célt azonosít: (1) a forráskivonások hozzájárultak olyan klienscsoport feltőkésítéséhez, akik a deklaráltan kormányhoz hű tőkésosztályt alkotják, (2) társadalmpolitikai célokat tekintve annak megoldása, hogy még a magas státuszúak közül is azok számára lehessen biztosítani az *exkluzivitást*, akik kormánypárti szavazók (pl. egyházi fenntartók előnybe hozása), (3) az oktatási rendszer tartalmi megszállásával azon szélesebb rétegeknek szóló „nemzeti” szimbólumrendszer deklarálása (tartalmakkal, üzenetekkel stb.), akik a globális tömegkultúra kontrollálhatatlansága miatt csak ilyen intézményeken keresztül elérhetők és orientálhatók. Ha nem lenne világos, a szerző megfogalmazza a kedvünkért: „E három fő cél egyike sem az oktatási rendszer klasszikus belső vitáiból következik.” A mindebből következő döntések természetesen már az olvasók felelőssége.

A pandémia átmenet nélkül hozta az oktatás minden szereplőjét olyan helyzetbe és állapotba, melyben sosem voltunk. Sem egyénileg, sem intézményesen nem volt fogalmunk arról, mi a teendő, hogyan is kellene egyáltalán működtetni a tanulás-tanítás folyamatait (a *jól* működtetésről még annyira sem volt sejtésünk; ami

az offline, játványmentes hétköznapiakban történik, az is rengeteg sebből vérzik). *Setényi János* nagyon impresszív módon vázolja fel egy 21. századhoz méltó, progresszív továbblépés lehetőségeit; a Covid okozta világjárvány oktatási következményeivel nem csupán együtt élhetünk, hanem a régóta esedékes korszerűsödés megtörténhetne, és egy valóban a tanulás sokféleségét kiszolgáló, a jelenkor összes lehetőségét belakó, modern iskolarendszer állhatna fel. Ugyanakkor fájdalmasan pontos képet is ad a vészhelyzetben reflektorfénybe került elavult, béna kacsa oktatási rendszerről: „...lehullt a lepel a COVID alatt. Amit egyébként a szociológusok, a közgazdászok régóta mondanak: ez az iskoláztatás jórészt társadalmi mobilitási ügy, valamint parkoltatás. Tudjuk, hogy a tankötelezettség hogyan alakult ki a világban, ennek nem pedagógiai okai voltak. Tehát az iskola alapvetően azt teszi lehetővé, hogy a gyerekek biztonságos helyen legyenek, amíg a felnőttek dolgoznak, az összes szociális vonzatot rá lehet telepíteni, és gyógyítani a piciket, amennyire lehet. Harmadik feladatként pedig az a dolga, hogy nagyjából eldőljön, kiből lesz fűnyíró vagy olajmérnök. Tehát a társadalmi szelekció. Ennek a pedagógiával és a learninggel, a tanulással van valami áttekinthető kapcsolata, de nem sok. Ehhez kell a »kőház«, a becsengetés, az órarend stb.”

*Alabán Péter*nek az írása is éppen olyan megrázó, amilyen az előadása volt. Az Ózdról és térségéről adott, sokszor szikár állítások és adatok összefűzése nyomán szinte filmszerűen lesz látható a dezintegráció – miként egy földre zuhant váza robban darabjaira lassításban –, ami az egy gyár – egy város csapdakörbe került területtel megtörténik. Az előadáson szociófotók segítették a *depressziós térség* kifejezés megértését és megérezését, de a szerző írásban is képes láttatni a tanulási utakról való gondolkodás abszurditását helyi kontextusban, a foglalkoztatási csapdákat. Az elméletek, trendek „magasságában” diskurálónak kökemény kérdéseket szegez: „Hogy lehetett volna digitális oktatást végezni egy olyan időszakban,

amikor olyan gyerekek vannak, akik soha életükben nem csináltak házi feladatot, most viszont szinte az egész rendszert erre akarták építeni [...] Hogy lehet a digitális oktatásban megvalósítani egy szakképző iskolában azt, hogy a gyereket így tanítsák meg hegeszteni, vagy éppen kőműves szakmában falazni, vakolni?” Ez az írás talán az oktatáspolitikai – a valós élet valós lehetőségeiért felelősök – elleni vádirat is lehetne.

Egy olyan időszakban, amikor az oktatásnak, a rendszernek és szereplőinek minden napja a túlélésről szól, a fizikai funkciók (gyermekmegőrzés, ahogy azt *Setényi János* is említi) működtetéséről, és akkora a *képtelenség/alkalmatlanság*, hogy az oktatási-nevelési célokról talán már beszélni sem érdemes, fontos lehet ragaszkodni ahhoz, hogy jussunk el a problémák legmélyére: *igazából* mi lehet a baj? Szerzőként, *Nahalka Istvánnal* együtt éppen ez a célunk: arra a súlyos és régóta vonszolt, már fosszilis jelenségre mutatunk rá, ami szigorúan pedagógiai kompetencia, az iskola terét, így működését és hatását határozza meg: a deficitgondolkodás. A deficitgondolkodás legitimálja a rendszert, benne a marginalizált csoportok kudarcait: ezekért őket teszi felelőssé. Mindezt úgy, hogy közben a *méltányosság* közkedvelt, nagyon igazságosnak tűnő kifejezésével operál. E zászlóként lobogtatott kifejezésen keresztül mutatunk rá két különböző pedagógiai megközelítésre (hiánygondolkodás-alapú, illetve konstruktivista), és arra, hogy korszerű tanuláselméleti alapon már régóta olyan pedagógiát kellene működtetni, ahol a méltányosságnak nincs jelentősége, mert az egyéni tanulói szükségletekre fókuszál.

Szabadi Edit írása óvodafejlesztésről szól, pontosabban egyházi óvodák körében nevelési célokról, kívánatos környezetről, szükséges feltételek megteremtéséről. Az előadást – ahogyan a szerző is jelzi – élénk és izgalmas beszélgetés követte, mely az esélyegyenlőtlenségeket járta körül a különböző fenntartók szempontjából egy olyan időszakban, amikor a párhuzamosan kiépülő egyházi iskolarendszer állami

előnyben részesítése is, de társadalmi szelekciós hatásuk is jól érzékelhető. Az írás mindentől független értéke feltétlenül az, hogy az óvodai neveléssel kapcsolatban olyan nézet- és szemléletfüggetlen elveket, módszereket fogalmaz meg, melyek a gyermekek érdekét tekintik elsődlegesnek.

Tajtiné Lesó Györgyi egy olyan területről ír, amely fájdalmasan háttérbe szorul, ugyanakkor meghatározó jelentőségű – mégpedig éppen a gyermekeink egész élete szempontjából. A pályaeorientáció, életpályatervezés természetesen szerepel a pedagógusok, iskolák számára kötelezően kipipálandó „checklist”-en, de mint oly sok téren, itt sem az és úgy működik, ami korszerű, és valódi támogatást jelent. A szerző hangsúlyozza, egy összetett, komplex folyamatról van szó, és nagyon fontos, hogy az iskolában a lehető legtöbb segítséget kapják a tanulók „a továbbtanulási, szakmaválasztási döntésük meghozatalához. Az iskolai pályaeorientációs tevékenységet mindig játékos tevékenységeken keresztül próbáljuk megközelíteni, mert interaktív, gyermekközeli és élményt adó kell, hogy legyen.” Fontos elem a pályaismeret, hisz mint írja, olyan szakmát tudunk választani, melyet ismerünk, látunk (utal is például közmunkás szülőkre), és ugyanennyire fontos az önismeret is: mit szeretünk, miben vagyunk jók. Trivialitásként hangozhat, hogy jussunk el a képességekig – azaz képességfejlettségeket nézzünk, képességeket fejlesszünk –, hiszen a „hát magyarban jó vagyok” nem egy képesség, és mégis szinte minden gyerek ilyenformán válaszol, ha a terveiről kérdezzük. Sok esetben nem csupán a gyerekek, a felnőttek (szülők és pedagógusok egyaránt) is az iskolai tantárgyakban kapott osztályzatok alapján mérlegelik egy gyermek lehetőségeit. Az egyik legtanulságosabb gondolat, hogy bár a korszerű megközelítés a fejlődés-lélektani paradigma, azaz a gyerek nem egy, hanem nagyon sok szakmára lehet alkalmas, mégis van egy hatalmas konfliktus: a hatalom elvárása, hogy legyen megmérve, megállapítva, mire alkalmas a gyerek (mely hatalom ezáltal is igazolja, őket

mindösszesen eszközjelleggel tekinti), illetve a szülői nyomás, hogy megmondások, „mi legyen a gyerekből”. A szakértő leszögezi: „Fontos lenne, hogy a gyermek megdolgozzon saját magával, bővítse az önismeretét, tisztázza le magában, hogy ő mit szeretne, vagy mi az, amiben jól érezné magát, és itt az érdeklődés az, ami elsődlegesen szerepet kap.”

Ahogy a pandémia az oktatási rendszer egészét megrázta és bevett működését megsemmisítette, úgy szereplőivel is ez történt: tanárként és tanulóként is mindenki kereste az új formát, keretet, és ami adódott, próbálta belakni. *Törzsök Károlyné* gondolatai a személyes jelenlétről éppen erről a két világról és a két-féle világ működéséről szólnak. Hogyan látjuk az újat, mit találhatunk a régiben értéknek, megszokottnak? Fontos írás, egy elkerülhetetlen út (a hagyományostól egy modernebb felé), a változás feldolgozásának folyamatát osztja meg.

Talán váratlan fordulattal, de *Munkácsy Katalin* matematikaoktatással és *Alpár Vera Noémi* stratégiaalkotással kapcsolatos írásait közös alapgondolatuk mentén szeretném összekötni. Munkácsy Katalin szakmódszertanilag azt a javaslatot teszi: „A nem matematika szakosoknak tartott matematikaoktatásnak is része a függvénytan, a legnehezebb része. Jobb, közelebb hozhatóbb szemléltetéssel – bízni kell abban, ami a 18-20 éves hallgatók fejében van a szemléltetéssel kapcsolatban. Kapcsolódjunk a hallgató (előzetes) tudásához.” Alpár Vera pedig így fogalmaz: „A változtatáshoz akarat kell, lehetőleg közmegegyezés, de a jó irányhoz elengedhetetlen a megfelelő stratégia. [...] Két alapszabályt a legelejétől mindenképpen érdemes betartani, vagy legalább figyelembe venni: a széleskörű bevonás elvét és a hatáskörök szétválasztásának elvét.” A közös gondolat és a kulcsszó a *bevonás*. Napjainkban pedagógiai közhely (kellene, hogy legyen), hogy a tanulót a saját tanulási folyamatainak aktív részesévé kell tenni, sőt a pedagógus egyik fő feladata az önszabályozott tanulás képességének a fejlesztése.

A társas, társadalmi életünkben is szükségszerűen születnek mindnyájunkra vonatkozó szabályok, döntések. A sokféle elvi ok mellett (például: a *semmit rólkunk nélkülünk* elve) egy nagyon praktikus, hatékonysági megfontolás is elvárja, hogy olyan döntések meghozatalában, melyek ránk vonatkoznak, mi magunk is részt vegyünk. Ahogyan más társadalmi intézményünk működése, úgy az oktatásé is súlyosan befolyásolja az egész életünket, így tanulóként és szülőként is fontos értenünk a célokat, működéseket, a nem jól működések okát. A változásban, változtatásban (e szükség felismerésében, és a helyes irány megtalálásában is) akkor tudunk haszonnal részt venni, ha értjük, mi miért történik, ha a saját életünk részét képező rendszer kialakításának és működésének is részesei vagyunk.

Révész György és *Kerner Erzsébet* írásait is összetartozónak érzem, bár sokkal közvetlenebb módon. Míg Révész Györgytől a 75 éves úttörőmozgalom őszinte áttekintését kapjuk, Kerner Erzsébet magával az élménnyel ajándékoz meg minket. Ez utóbbi mindenféle értelemben igaz: a szalkszentmártoni kirándulás, a Petőfi Múzeum története, az itt zajló mozgalmi élet története, emlékei – melyek közt létezhattunk, megfoghattuk, kisimíthattuk, elolvashattuk... – és a közös együttlét, beszélgetések öröme éppen, hogy felidézett sok mindent abból, amit hajdan tömegesen kaptak és élhettek meg a gyermekek együtt. Révész György sok fontos gondolata közül az egyikre rámutatnék: amikor azt olvashatjuk, hogy „az úttörő jövőbe tekintő, nemzetünk és az emberiség jövőjét tudatosan építő, élenjáró, bátor, kezdeményező és tetterre kész”, akkor valójában valami hasonló nevelési célt fogalmazunk meg, mint napjainkban az aktív, felelős és tudatos állampolgárságról. Látnunk kell, és a tanulságát mindig szem előtt tartani, hogy a politikai támogatás (megszállás) jószerivel ellehetetlenítette a mozgalmat, melynek céljai, a közösségépítés és -fejlesztés, gyakorlatilag majdnem minden korosztályt elérte, és amely országos méreteket öltött. És hogy a tanulság miért

nagyon fontos, egy másik gondolatot idéznék: „Elmulásának igazi vesztesei a mai gyerekek, akiknek túlnyomó többsége, ha keresne, sem találna közösséget, amelynek védelmét, támogatását bírhatná, amelyben képességeit kibontakoztathatná, hiszen ma az összes magyar gyermekszervezet is csak a gyermektársadalom töredékét, kevesebb, mint 5 százalékát éri el.”

A tanulmánykötet mellékletében olvasható *Herczog Mária* egy megvalósíthatósági tanulmánya, mely a FESP *Gyermek Unió* programjának keretében készült, célul kitűzve a gyermekeket sújtó egyenlőtlenségek csökkentését. A Gyermek Unió által képviselt elvek azt célozzák, hogy a „gyerekeknek hozzáférést biztosítson a magas minőségű és inkluzív, befogadó kisgyermekkorai nevelést és gondozást szolgáló ellátásokhoz. Csökkentse a strukturális egyenlőtlenségeket a munkaerő-politikán és a szociális biztonságon keresztül. [...] A megvalósíthatósági tanulmány felvázolja a jelenlegi magyarországi

helyzetet annak érdekében, hogy vitaalapot teremtsen a lehetséges és szükséges átfogó, interdiszciplináris, interszektoriális szakpolitikák kialakításához, amelyek komplex módon kezelik a kisgyerekek és családjaik szükségleteit, és az ezekre adandó válaszokat, kiemelt figyelemmel a szegénység és a hátrányos helyzet generációkon átívelő ördögi körének megtörésére.” Az oktatási rendszerre vonatkozó, gyökeres átalakítást sürgető tanulmányok mellett ez a másik legfontosabb probléma, aminek ma Magyarországon a mindenkori kormány fókuszában kellene állnia. Nincs ott. Ehhez ideje valamilyen módon viszonyulnunk.

Gál, F. (2022, szerk.). *Taksonyi beszélgetések a pedagógiáról*. Magyar Pedagógiai Társaság – ELTE Eötvös Kiadó.

Ercse Kriszta

ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola